

Төрт аяғы тең жорға

Текті Торғайдың топырағынан шыққан ақын жазушылармен, Алаш ардагерлерін алғаш ұлықтап, насихаттаған Назарбек ағамыз теңдесі жоқ сөзге шешен, төкпе ақын болатын. Арқалық қаласына көшіп келгеннен кейін көшемен келе жатып, бір шағындау үйдің қабырғасындағы ескерткіш тақтаға көзім түсті. Жақындап қайта – қайта оқи бердім. Көңілім құлазып сала берді. Өзім тірісінде пір тұтатын Назарбек аға тұрған үй екен.

Көршілес тұрған үй. Шіркін – ай, Назағаң сау – саламат бұл өмірде болып, ағалап сәлем бере келіп, әңгіме – дүкен құрып отырса ғой деп армандадым. Әрбір кезеңдерде кездескен бейнесі көз алдыма елестеді. Назарбек аға еске түскенде кешегі ердің құнын екі ауыз сөзбен шешкен, от ауызды, орақ тілді шешендер мен датқалар, билер түседі есіме.

Ауыздыға сөз бермейтін, көсіле тайпалып, сөйлеген сайын жорғалап өсіп отыратын Назекеңдей қайталанбас тұлғалар бүгінде жоқтың қасы. Назағаны тыңдаған сайын ой өрісің ашылып, көмейінен құйылып тұрған өлеңмен қара сөзі еріксіз тыңдаушысын ұйғытып, ауызды аштырып, барша әлемді ұмыттырып, бар ынтаңды өзіне аударатын еді. Назекең сөзін ешкім орынсыз бөлмесе екен, қисынсыз сұрақ қоймаса екен деп іштей тілеп, тыңдай бергің келеді. Тыңдаған сайын көсіле шапқан төрт аяғы тең жорғаның шаң жұқпай дараланып, сөйлеген сайын өсіп, биіктеп бара жатқанын көресің. Тұғырдағы қырандай басын шалқайта көтеріп, отты көзі мен найза

зекеңді тыңдау болатын арманым.

Назекеңнің қадірін біле бермейтін бала кезімде төменгі сыныпта алдынан дәріс алдым. Ол уақытта әкесі Бектеміс атамызды да көрдім. Парасатты ұзын сақал – мұрты бар, өткір тілді, өлең шығаратын, емшілік жасайтын қария болатын.

Араға ондаған жылдар салып Назағаңды 1970 жылдардың басында «Родник» кеңшарына аудан аралық ақындар айтысының материалымен келгенде кездесіп, бір күн, бір түн бірге болғаным бар. Ол уақытта Назекең аудандық газетте қызмет істейтін болуы керек. Әбілхайыр хан мен Барақ сұлтан туралы «Хан мен жалау» атты поэма жазып жүрген кезі екен. Жиналған жерде әңгіме арасында сол поэманы жатқа айтып отырды. Бір сөзден бір сөзді сабақтап, сөз арасын көсілте жорғалатып, өлеңмен өріп, ауыздыға сөз бермейді. Ол кісінің сөзін бөліп ешкім ауыз аша алмады. Қабаттасып сөйлеуге ешкімнің дәрмені де жоқ болатын. Отырысы, жүріс – тұрысы, сөйлеу мәнері, сөйлеп отырып қанатын қомдаған

ағаны соңғы көрімім екен.

Назекең әулетінен алғаш танитыным немересі Азат пен немере інісі елге танылмал азамат, Торғайда жоғарғы деңгейде қызмет атқарған Қарсақбай Бірмағамбетов аға.

Қарсақбай ағамыз да Назекең ағасындай от ауызды, орақ тілді, әділдікті ту еткен, турасын айтып әкім – қараға жақпаған, кезінде қызметте шеттеу көрсе де, өзінің өрлігімен, өжеттілігімен қызметін қайтарып алған, қатарынан қалмаған азамат.

Кейін үлкен баласы Асқарбекпен, Байжанмен таныстым. Туғанымдай болып араласқан азаматтар өткен жылы екеуі қатар өмірден озды. Асқарбек 15 жыл мүгедек болып арбаға таңылса да, әкесінің екі кітабын, өзінің он кітабын жарыққа шығарып, аса талантты көрсеткен азамат.

Назарбек ағамыз өте әңгімешіл, көнекөз қарттар әңгімесін көп білетін сұңғыла еді.

Ертеде бабаларымыз сырлас, сыйлас азаматтармен айлап бас қосып, бірі айтып, бірі тыңдап әңгіме – дүкен құрады екен. Біреуі ақырын айтады, қалғаны тыңдайды, санасына құйып екінші біреуге жеткізеді. Осылайша дана халқымыз жазу жоқта ауыз әдебиетін дамытты. Басқаны айтпағанда осы Торғай өлкесінде Назекең сияқты неше алуан шешендер өткен. Бүгінгі күні мемлекет басшысы тарихымызды түгендеп, өткенімізді тірілтіп, мәдени мұрамызды жаңғыртып, тарихи тұлғаларымызды насихаттап,

екенін екі – үш ауыз өлеңмен жеткізді. Мен өлеңді жаттап үлгіре алмадым. Сол екі күнге созылған той өткенше төңіректен Назағаңа бара бердім. Кездескен сайын әңгімесін тыңдай бергім келді. Мен сұрамай – ақ неше алуан жүйелі әңгіме,

кіпактерін қадай тыңдаушысын бір ортаға жинақтап, шашау шығармай, киелі сөз дұғасымен матап – байлап тастайтын.

Елітіп тыңдап, өзіне тәуелді болып отырған тыңдаушысын сөз арасында мерейін өсіре бір-екі ауыз өлеңмен көтермелеп, мәртебесін биіктетіп қоятын.

Сөз қадірін білгенге Назекендер төрт аяғы тең жорға, қара сөздің дүлділі еді – ау жарықтық. Әсіресе сөйлеу мәнерін айтсаңшы. Қырандай саңқылдап, аққудай сыңғырлап әр қара сөзіне қоңыраудай үн беріп, қара сөзбен өлең шумақтарының ара жігін білдірмей арқандай есіп, жымдастырып отыратын.

Көсіле сөйлеп отырған шешеннің сөз қадірін білмейтін адам қара сөзі мен, қара өлеңнің ара – жігін ажырата алмай қалатындай көрінетін маған. Қара сөздің де қаймағын шығарып айта білу екінің біріне берілмеген бақыт.

Сөз зергері Назекендер кешегі киелі Торғай топырағынан шыққан от ауызды, орақ тілді, өрен жүйріктердің бүгінгі жалғасы екені даусыз. Сәті түсіп кездесіп қалғанда басқа дүниені ұмытып тек На-

қырандай өсіп отыратын ерекшелігі, жан – жаққа аңда – санда найзағайдай жарқ еткен жанарын қадап жұрт назарын өзіне тартатын қабілеті, отты көзі, сымбатты келбеті, тыңдаушысын еріксіз дуалап, аузын аштырып, көзін жұмғызып еріксіз ұйытатын. Ағалап, алды – артын орап кішілік қызмет жасадық.

Мені білмегенімен әкемді танитын. Әкем де сөзге шешен адам болатын. Назағаң кетерінде «Көкөрім көкала аттың ағашындай» деп басталатын екі – үш ауыз өлең құрап арқамнан қағып, батысын беріп, мерейімді өсіріп кеткен еді.

Сол азғантай бірге болған уақытта Назекеннің сөз саптауы, теңдессіз шешендігі мені еріксіз өзіне тартты. Үнемі кездесуді армандап жүрдім. Сол алғаш кездескен күннен Назарбек ағаны пір тұтатын едім.

1979 жылы Иманов кеңшарындағы «Сейтен» деген жерде облыстық шопандар слеті болды. Іздеп барып Назарбек ағамен кездестім. Әңгіме арасында ағаның «Ақшығанақ» атты шағын өлең жинағы Америкадағы дүниежүзілік кітапханаға алдырылыпты. Кітабының осындай беделді жерге барғанына қуанышты

терме, өленді айтып желдей есетін. Сыйлас азаматтары да төңіректен маңынан шықпайтын. 1981 жылы Алматы Жоғары партия мектебінде оқып жүргенде осы жоғарғы оқу орнының деканы Байділдинов Лайық Әмірұлы екеуміз Торғайға бардық. Лекең аудан басшыларымен кездесті. Мен сөз арасында «Хан» деген жер бар екенін, сол жерге Әбілхайыр хан жерленген деген болжам барын, әрі осы тарихи тұлға жайлы Назарбек Бектемісовтың «Хан мен жалау» поэмасы барын еске салдым. Аудан басшылары самолетпен Ханға апарып Әбілхайыр хан құлыптасы тұрған қорымды көрсетті. Бірақ Назарбек аға жиналған көпшілікте болмады.

Құмкешу ауылында кездестім. Кешке қарай өзен жағасында отырсам Назекен келді, астында УАЗ машинасы бар. Жүгіріп қарсы алдым. Ауылда Пойыз деген азаматпен құда болу ниетте екен. Осы Пойыз ағамыз үйленгенде Назаға жігіт жолдас болып барған екен. Бірталай отырып әңгімелестік. Бұрынғыдай емес, денсаулығы сыр бере бастағандай көрінді маған. Төрт аяғы тең жорға, асыл азамат

олардың атына қаланың, елді мекеннің аттарын беріп жатқаны өте құптарлық. Үстіміздегі жылы Ұлт Ұстазы Ахмет Байтұрсынұлына Әлемдік деңгейде құрмет көрсетіліп, көптеген шаралар жүріп жатыр. Осы Ахмет бабамызды кеңестік қызыл империяның қаһарынан қорықпай, алғаш насихаттаған, ертеде өткен Торғай ақындарының еңбегін жарыққа шығарған Назарбек ағамызға Арқалық қаласы, Родина ауылындағы өзі тұрған көшеге арқалы ақынның аты берілді. Бұл көптен күткен халықтың тілегі еді. Сол арманымыз орындалды. Осы шараны ұйымдастыруға басшы болған қалалық әкімдікке, қалалық мәдениет бөліміне, Родина ауылдық әкімдігіне, жекелеген азаматтарға ауыл тұрғыны ретінде алғыс білдіремін. Осындай игілікті шара көбейе берсін, ағайын!

Ұлы Жаратушы Назарбек ағамызға иман, халқымызға береке – бірлік, елімізге жақсылық берсе екен деп тілеймін!

**Шөптібай БАЙДІЛДИН,
Арқалық қаласының
Құрметті азаматы**